

вобразныя) накладваюцца або ўпісваюцца ў новыя каштоўнасныя і функцыянальныя параметры.

Задачы нацыянальнага культурнага будаўніцтва, вызначэнне прыярытэтаў у фарміраванні ідэалогіі грамадства дазваляюць разглядаць гісторыка-культурную спадчыну як базісны фактар, як аснову духоўнага жыцця дзяржавы на прынцыпах адзінства славянскіх культур.

1. Беларускі народны арнамент [выяўленчы матэрыял] : [альбом] / Савет прамысловай кааперацыі БССР ; склад.: К. І. Паўлава [і інш.] ; адк. рэд. В. Ф. Мацюшка ; уступ. арт. М. С. Кацара. – Мінск : [б. в.], 1953. – 137 л. : каляр. іл.

2. *Лихачев, Д. С.* Прошлое – будущему / Д. С. Лихачев. – Л., 1985.

3. Міжнародна-прававыя дакументы па пытаннях культуры [Электронны рэсур]. – СПб. : ГУП, 1996. – Рэжым доступу: <http://www.icoms.org/venicecharter2004/russian.pdf>.

НЕПАЎТОРНЫ ДУХ І АДЧУВАННЕ РОДНАГА КУТА Ў ТВОРЧАСЦІ М. ГАРЭЦКАГА – ПІСЬМЕННІКА І ПЕРАКЛАДЧЫКА

І. Б. Лапцёнак,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,

*дырэктар Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў*

Кожнае месца ў прасторы выклікае ў чалавека пэўныя адчуванні, якія маюць сэнс і значэнне для сістэмы яго каштоўнасцей. Асаблівую цікавасць прадстаўляе вывучэнне сувязей творчай асобы з малой радзімай, асяроддзем роднага кута, якія атрымліваюць візуальнае ўвасабленне пры разглядзе светапогляду, асаблівасцей творчай індывідуальнасці.

М. Гарэцкі – самабытны беларускі пісьменнік, жыццё і творчасць якога цесна звязаны з малой радзімай. Яго брат

Гаўрыла Іванавіч адзначаў: «Дзе б ні быў Максім Гарэцкі, думкі і пачуцці яго заўсёды ляцелі да Багацькаўскага роднага кутка, з яго радасцямі і гаркатой, з яго прыродай і паветрам. Багацькаўка зрабілася асяродкам яго ўяўленняў пра найлюбеішую Мсціслаўшчыну, пра ўсю Беларусь» [2, с. 11].

Нарадзіўся пісьменнік у вёсцы Меншая (Малая) Багацькаўка, размешчанай у міжрэччы Сожа і Проні на паўднёвым ускрайку Смаленскага ўзвышша (Мсціслаўскі раён, Магілёўская вобласць). Тут прайшлі яго дзяцінства і юнацтва, адсюль паходзяць героі яго твораў. У рамане-эпапеі «Камароўская хроніка» М. Гарэцкі распавёў гісторыю роднай вёскі ў чатырох пакаленнях. У красавіку – маі 1915 г. ім былі напісаны апавяданні «Чарнічка» і «Дзёгаць», закончаны «Літоўскі хутарок». Аўтабіяграфічныя рэаліі, звязаныя з роднымі мясцінамі, адбіліся і ў іншых яго творах: найбольш яскрава – у апавяданнях, якія ўвайшлі ў зборнік «Рунь», апавесцях «Ціхая плынь» і «Меланхолія», запісках «На імперыялістычнай вайне».

Акрамя таго, што рэальныя падзеі з жыцця Багацькаўкі знайшлі ўвасабленне ў сюжэтах яго твораў, непаўторны дух роднага кута і звязаныя з ім пачуцці адбіліся ў мастацка-вобразнай палітры, культурна-гістарычным кантэксце, своеасаблівасці мовы. Атмасфера вясковага жыцця, прыродны і культурны ландшафт, народная мараль, маўленне «закансерваваны» ў творах М. Гарэцкага з выключнай рэалістычнасцю і мастацкім густам.

У кнізе «Мсціслаў. Эсэ пра гісторыю і людзей адной зямлі» У. Караткевіч высока ацаніў заслугі М. Гарэцкага як літаратуразнаўца, фалькларыста, лексікографа, педагога і пісьменніка, назваў яго «гонарам нашай літаратуры» і адзначыў творы, якія «трывала і назаўсёды ўвайшлі ў залаты фонд беларускай літаратуры». Пры гэтым асобна вылучыў яго ролю ў выяўленні нацыянальнай адметнасці роднага краю: «...у творах ягоных гамоніць, радуецца, працуе, плача і смяецца,

гаворыць адметнай і трапнай гаворкай уся Мсціслаўшчына. Дагэтуль мы сустракаемся з героямі пісьменніка на яе дарогах, слухаем іхнюю мову, смяемся з іх жартаў, здзіўляемся багаццю іхняга мыслення. І нават дробязі мсціслаўскага побыту, нават сучасныя пейзажы ўстаюць перад намі на старонках ягоных кніг. І мы беспамылкова іх пазнаем. Як, напрыклад, зірнуўшы на драўляную царкву Ільі Прарока, што стаіць у вёсцы Слаўнае, мы адразу гаворым сабе і ёй: “Гэх, галубка, ды ты ж апісана ў “Камароўскай хроніцы” і ў “Антоне”, ты сышла нейкім дзівам з іхніх старонак і вось, жывая, стаіш перад намі”» [4, с. 58–59].

Творы М. Гарэцкага пабудаваны ў значнай ступені на выяўленні аўтэнтычнасці калектыўнай памяці месца, праўдзівасці адлюстравання фактаў рэчаіснасці, шчырасці эмоцый, заснаваных на перажытым вопыце, што сведчыць аб глыбокім веданні пісьменнікам прасторы, ідэнтычнасці і наяўнасці ў яго пачуцця асаблівай прыналежнасці да роднага кута.

Значную ролю ў гэтым адыгралі сямейныя традыцыі і духоўныя каштоўнасці, на якіх ён быў узгадаваны. Маці М. Гарэцкага Ефрасіння Міхайлаўна ведала шмат народных песень, легенд і паданняў. Яна выхавала ў будучага пісьменніка цікавасць да народна-паэтычнай творчасці: ён меў добры музычны слых, спяваў, граў на некалькіх музычных інструментах, дэкламаваў. Пазней яго цікавасць да народных вытокаў набыла свядомы і прадуктыўны характар, што адбілася ў розных відах яго навукова-творчай дзейнасці – складанні слоўнікаў («Руска-беларускага слоўніка», «Беларуска-расійскага слоўнічка», «Практычнага маскоўска-беларускага слоўніка»), падрыхтоўцы «Праграмы збірання вуснай народнай творчасці», напісанні «Гісторыі беларускае літаратуры» і «Хрэстаматыі беларускае літаратуры», рабоце ў складзе слоўнікавай, правапісна-тэрміналагічнай і літаратурнай камісій Інстытута беларускай культуры, у літаратурна-творчай дзейнасці і інш.

Сведчаннем увагі, якую творца надаваў «роднаму карэнню», з'яўляецца падрыхтаваны ім зборнік «Народныя песні з мелодыямі» (1928) [6]. У ім знайшло выяўленне выразнага імкнення М. Гарэцкага да папулярызацыі сваіх вытокаў. У зборнік уключаны 318 песень, запісаных даследчыкам ад маці. Многія з іх увайшлі ў скарбніцу беларускай музычнай культуры.

Тэксты песень суправаджаліся каментарыямі, якія тлумачылі асаблівасці «пяння», лінгвістычныя рысы словаформ, умовы, у якіх праходзілі абрады, адметнасць быту багацькаўцаў. Сярод такіх прыкладаў – каментарый да наступных радкоў песні з раздзела «Вяселле»:

Прыехала Хадоска с-пыд вінца, –
Зашукалыся грібінца...
– А й дзе мой грібянец-кысцянец,
І дзе мой Іванька-мыладзец?
– У сцені грібянец-кысцянец,
Лі боку Іванька-мыладзец.

Унізе старонкі пад песняй зроблена паясненне: «Звычайна багацькаўцы кажуць: “у сцяне”, “у сценцы”, але кажуць і “ў сцені”; грабянец хаваюць зазвычай у шчэлцы ў сцяне» [6, с. 19].

Пісьменнік нярэдка ўключаў у свае творы народныя легенды і паданні. Так, амаль у кожным з апавяданняў зборніка «Рунь» гучыць тэма таёмнага, звышнатуральнага і загадкавага. У іх ужываюцца сюжэты паданняў пра ваўкалакаў, чараўнікоў, кажаноў, ажыўшых нябожчыкаў, згадваюцца легенды, апісваюцца гаданні.

М. Гарэцкі шырока выкарыстоўваў вобразна-выяўленчыя сродкі народнай лірыкі для стварэння эмацыянальнасці, экспрэсіўнасці і меладычнасці гучання твораў: эпітэты (бедная галовачка, бледны месік, жоўцянькі жвірок, родная зямліца), метафары (вечер пяець, нуда сэрца грызець), параўнанні (вочкі, як зоркі; збялела, як ліпіна; косы, як вужакі; слёзы, як светлая раса), паўторы (грэх-бяда, гудом-гудзяць, жалець-

мілаваць), воклічы, рытарычныя пытанні, інверсіі і іншыя элементы. У некаторых выпадках ён ужываў народную вобразнасць як аснову для стварэння ўласных адпаведнікаў: «ныдвіць» музыка, знямелая гара-асілак «кукобіцца», пайду «кружна», змарыўся і «амяг».

Цікавы матэрыял для даследавання тэмы малой радзімы ў творчасці М. Гарэцкага ўяўляе яго перакладчыцкая дзейнасць, у тым ліку з'ява аўтаперакладу, традыцыю якога ён фактычна распачаў у Беларусі. У 1918–1919 гг. з мэтай папулярызацыі культуры роднага краю, пашырэння чытацкага адраса нацыянальнай літаратуры пісьменнік узнавіў на рускай мове шэраг сваіх апавяданняў: «Асілак» («Легенда о богатыре»), «Панская сучка» («Сука магната»), «Знібее сэрца» («Щемит сердце»), «За што?» («За что?»), «Чарнічка» («Монашенка»), а ў 1934 г. узяўся за напісанне аўтаперакладу «Віленскіх камунараў» («Виленские воспоминания»).

Пісьменнік займаўся аўтаперакладам, жывучы ў асноўным па-за межамі Беларусі, што наклала пэўны адбітак на спецыфіку ўзнаўлення і выявілася ў сюжэтна-тэматычным, мастацка-вобразным, функцыянальна-псіхалагічным аспектах яго творчай дзейнасці.

У аўтаперакладзе «Щемит сердце» ў параўнанні з беларускамоўнымі тэкстамі больш моцна гучаць сумныя настроі і матывы расчаравання. Героя хвалюе аддаленне – ад радзімы, народа, сям'і, спрадвечных каштоўнасцей: «Буду смотреть на черный лес, похожий издали, сверху, на заливные луга Беларуси и буду вспоминать свой край родимый. Там теперь сеют жито, убирают ярь. А по полю стелется паутина. Почему так щемит сердце?» [3, с. 250]. Яго сэрца рвецца на часткі ад індывідуальна-асабістых перажыванняў, ад болю, выкліканага ўсведамленнем сітуацыі адарванасці ад роднага кута, ад яго маці, самага блізкага і роднага чалавека, забыццё якога падаецца як здрадніцтва: «Богатые люди, буржуа, и я – в их среде. А это – моя мать. Она очень похожа на мою мать. И щемит глупое, старое сердце» [3, с. 252].

М. Гарэцкі выявіў сябе як пісьменнік, які імкнуўся да шырокага адлюстравання нацыянальнай адметнасці і пры ўзнаўленні твораў іншых аўтараў. Сярод іх адзінкавы ў яго творчасці і ўнікальны для Беларусі прыклад вершаваных перакладаў песень – «Спроба пераробак і вольных перакладаў песельнага матэрыялу для пяння яго па-беларуску» (1920): падборку склалі дзесяць тэкстаў песень і рамансаў, узноўленых з рускай мовы, у тым ліку «Жаўранак» на словы Н. Кукальніка, «Цябе любіць, прытуліць, плакаць ля цябе» А. Фета, «Ноч праляцела» А. Пляшчэева і інш.

У перакладзе «песельнага матэрыялу» створаны вобразы духоўна блізкія беларускаму светаўспрыманню, найперш дзякуючы адметным сродкам мастацкай выразнасці і прыёмам, якія ўжывае перакладчык, напрыклад, пры ўзнаўленні раманса на словы А. Фета «Цябе любіць, прытуліць, плакаць ля цябе...»:

Ты пела *давідна, тамуючы ў слёзах,*
Што толькі ты – любоў і толькі ты адна;
І так жадалась жыць, *як птушцы той у лозах,*
Цябе любіць, *прытуліць, плакаць ля цябе.*

У арыгінале:

Ты пела *до зари.* В слезах *изнемогая,*
Что только ты – любовь, что нет любви иной,
И так хотелось жить, *чтоб, звука не роняя,*
Тебя любить, *обнять и плакать над тобою* [5, с. 117–118].

Пры перакладзе аповесці «У нетрах Усурыйскага краю» У. Арсеньева [1] у значнай ступені праявілася майстэрства перакладчыка ў стварэнні наватвораў, выкарыстанні сродкаў народнай словатворчасці: кумирня – «багаўня», перешеек – «пярэсмык», рогожа – «мачула», косолапый – «кльпаногі», поползень – «глінянка», вход – «увойсце», жильё – «жыло».

Такім чынам, непаўторны дух і адчуванне роднага кута знайшлі яскравае ўвасабленне ў мастацкай палітры, вобразна-выяўленчых сродках арыгінальных і перакладных твораў М. Гарэцкага, што з’яўлялася вынікам яго надзвычайнай

цікавасці да народна-паэтычнай творчасці, уздзеяння сямейных традыцый і духоўных каштоўнасцей, на якіх ён быў узгадаваны, праяўленнем светапоглядных устаноў творцы, звязаных з імкненнем да папулярызавання нацыянальнай культуры, ментальным усведамленнем месца, з якім было звязана пачуццё асаблівай прыналежнасці.

1. *Арсеньёў, У.* У нетрах Усурыйскага краю / У. Арсеньёў. – Мінск, 1929. – 194 с.

2. *Гарэцкі, Р.* Гісторыя стварэння Літаратурнага музея-сядзібы М. Гарэцкага / Р. Гарэцкі // XX Гарэцкія чытанні : Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць : матэрыялы чытанняў, Мінск, 14 чэрв. 2012 г. – Мінск, 2012. – С. 8–15.

3. *Горецкий, М.* Щемит сердце: рассказ / М. Горецкий // Братэрства’85. – 1985. – С. 250–252.

4. *Караткевіч, У. С.* Мсціслаў : Эсэ пра гісторыю і людзей адной зямлі / У. С. Караткевіч. – Мінск : Беларусь, 1985. – 140 с.

5. *Лапцёнак, І. Б.* Творчы падыход пры перакладзе / І. Б. Лапцёнак // Гарэцкія чытанні : матэрыялы дакладаў і паведамленняў на XI Гарэцкіх чытаннях (да 110-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага), Мінск, 18 лют. 2003 г. / ІГН НАНБ. – Мінск, 2004. – С. 114–118.

6. *Гарэцкі, М.* Народныя песні з мелодыямі : зборнік / М. Гарэцкі, А. Ягораў. – Мінск : Выд. Інбелкульта, 1928. – 205 с.

ИНФОРМАЦИОННАЯ СФЕРА КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСИ: РЕСУРСЫ, ПРИОРИТЕТЫ, ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ

И. В. Левин,

аспірант кафедры культуралогіі

Белорусского государственного университета культуры и искусств

Информационная сфера культуры в Республике Беларусь сформировалась под влиянием системы действующих социальных взаимоотношений институтов государства и гражд-